
Požár na školách

Požár na školách

RESPEKT

5.3.2012 Respekt Strana 37 Společnost, autor: Hana Čápková
Týden skončil, ale neklid na českých univerzitách trvá dál

Ruch na chodbě pražské filozofické fakulty přehluší megafon: „Akademické svobody hořííí!“ Několik desítek studentů na ten hlas čeká a v pyžamech vyběhají na ulici. „Hoří“ také o několik set metrů dál, před pedagogickou fakultou. Plameny z kartonu tu požírají symbol školy, sovu. Do právě skončeného Týdne neklidu se zapojilo osmnáct veřejných vysokých škol a strach o „akademické svobody“ se v protestech a průvodech ozýval nejčastěji. Hysterie? Nebo realistický odhad?

Ostuda univerzity

Na náměstí před pražskou filozofickou fakultou není k hnutí, za chvíli se odtud na deset tisíc studentů vydá před vládu. Tisíce studentů zaplnily během posledních únorových dní také ulice Brna, Hradce Králové, Ostravy, Plzně či Českých Budějovic. Studenti a akademici chtějí ministry přimět, aby hodili do koše návrh reformy vysokých škol z pera ministra školství Josefa Dobeše (VV). Připravovaný zákon o vysokých školách by podle nich vpusťil na akademickou půdu politiky a byznysmeny, omezil vysokoškolskou samosprávu a spolu s tím i svobodu škol.

„Nechceme Synerov na vysokých školách,“ hlásal ve středu dopoledne jeden z transparentů nad hlavami studentů pochodujících k vládě. Právě odvěta liberecké stavební firmy Syner, „proslavené“ předraženými zakázkami a vazbami na politiky, proti učitelu Karlovy univerzity Jaromíru Baxovi se stala studenty často opakovaným příkladem toho, jak by byznys a politika zakroutily krkem akademické nezávislosti. Baxa, který se angažuje v liberecké politice, totiž loni zveřejnil studii Propojení byznysu a politiky: Liberec a Syner. Dokládá v ní, že politici šli firmě na ruku a uzavírali s ní pro město nevýhodné smlouvy. Jednatelé Syneru reagovali dopisem rektorovi univerzity, že jsou rozhořčeni tím, že člověk jako Baxa může učit na tak renomované škole. „V rámci své politické činnosti se negativně vymezuje vůči konkrétním podnikatelským subjektům. Své útoky provází různými studiemi, jejichž odborná úroveň je natolik nízká, že by stěžejí obstály na střední škole,“ napsali. Baxa podle nich na „nejprestižnější evropskou univerzitu“ nepatří: „Informace předkládáme jako vyjádření našeho rozhořčení a zklamání nad tím, že autor výše uvedené případové studie může být zároveň vyučujícím na Univerzitě Karlově.“

Podle předsedy Studentské komory Rady vysokých škol, studenta politologie na Karlově univerzitě Miroslava Jašurka, je dopis rektorovi z počátku února vztyčeným ukazovákem proti chystaným reformám. Dnes se rektor může dopisu zasmát a odkázat podnikatele do patřičných mezí právě s odkazem na akademické svobody. O tom, zda bude ve funkci, totiž rozhodují učitelé a studenti školy. Když ho ale bude volit rada, složená mimo jiné ze zástupců firem a posvěcená politiky, může být podle Jašurka k takovým tlakům zvenčí mnohem vstřícnější. Český rybník Studentům a akademikům na věcném záměru zákona o vysokých školách nejvíc vadí právě to, že by moc nad školou měli předat lidem zvenčí. Teď o všem důležitém rozhoduje akademický senát, jsou v něm pedagogové a studenti a ti si také senát volí. A senát pak volí rektora a schvaluje rozpočet ovlivňující například to, jaké obory studia dostanou zelenou nebo nad čím se bude bádát. Zákon chce přesunout tyto pravomoci ze senátu na radu vysoké školy. Podle jeho současné verze by třetinu radních navrhoval akademický senát, třetinu rektor a třetinu ministr. Ten by pak všechny radní, se souhlasem vlády, jmenoval.

Myšlenka, že veřejné vysoké školy by měli nějací reprezentanti veřejnosti ovlivňovat víc než dnes, není ničím novým. Před pěti lety ji do Bílé knihy návrhu změn vysokoškolského prostředí vtělil sociolog Petr Matějů, inspiroval se přitom praxí na řadě zahraničních univerzit. Zastánci změny argumentují tím, že odborníci zvenčí budou ke škole přisnější, rozhybají pohodlný rybník a povedou školu k tomu, aby byla lepší a dokázala se měřit se zahraničím.

Její odpůrci však namítají, že v českém prostředí, zapleveleném klientelismem a korupcí, to dopadne jinak. Radu podle nich obsadí lidé, kterým nepůjde o zlepšení školy, ale o vlastní prospěch. „Politická a podnikatelská kultura v Německu nebo Rakousku je úplně jiná než u nás. Něco takového jako Syner by si tam žádná firma nedovolila,“ míní Jašurek. Souhlasí s tím, že veřejnost má dostat větší možnost do chodu škol mluvit, jejím zástupcům má ale být svěřena jen kontrola a poskytování zpětné vazby. Určitě ne rozhodování o škole.

Zatím byla řeč o samosprávě školy, kterou chce reforma oslabit. Jak to však souvisí s akademickými svobodami? Ty totiž definuje dokument Magna Charta Universitatum, jež podepsali rektori některých evropských univerzit před čtvrt stoletím v Bologni. Patří k nim svoboda bádání, získávání informací, zveřejňování výsledků, svoboda výuky založená hlavně na otevřenosti různým vědeckým názorům či právo udržovat vztahy v akademické a odborné komunitě. Třináct zemí Evropské unie si vtělilo akademické svobody přímo do své ústavy. Nikdo ze zastánců reformy jistě nemá v úmyslu věci, které znějí v demokratické zemi samozřejmě, studentům a akademikům upírat. Podle odpůrců to ale stejně nastane - jako nechtěný důsledek plánované reformy. Podle někdejšího rektora Masarykovy univerzity Jiřího Zlatušky, který za Radu vysokých škol plánovaný zákon oponuje, je v českém prostředí jediné samospráva univerzit zárukou jejich svébytnosti. „Akademici mají být odpovědní škole, své disciplíně, studentům. Nikdo zvenčí jim nemá diktovat, čemu se mají věnovat. Když bude mít firma svého zástupce v radě, může třeba tlačit na to, aby se škola věnovala výzkumu, který je pro ni užitečný,“ říká Jiří Zlatuška. „Nebude to probíhat tak, že někdo přijde za výzkumníkem a bádání mu zakáže. Stačí, když přesměruje peníze do oblasti, která se mu hodí.“

Argument, že třeba v Británii podobné rady, jaké navrhuje reforma, existují a radní svou pozici nezneužívají, ho neuklidňuje. České prostředí se podle něj s tím britským vůbec nedá srovnat.

Bádat z rozmaru

Akademici se obávají také toho, že reformou prosazovaný „manažerský přístup“ a diktát efektivity bude mít neblahé důsledky. Prorektor Karlovy univerzity Stanislav Štech uvádí jako příklad akademické svobody to, že na univerzitách je místo i pro obory, jež studuje jenom pár lidí, a dělají se tu výzkumy, které mohou vypadat, že jsou k ničemu. Jejich motorem je zvědavost autora, jenž mnohdy sám neví, k čemu by jeho bádání mohlo být užitečné. Přesto může být výsledkem objev, který „změní svět“. Reforma by podle Štecha znamenala, že by se „pěstovaly jen věci, které vynášejí“. „Změnilo by to tvář univerzit,“ tvrdí prorektor. „Dělat něco jen tak, ‚z rozmaru‘, je důležité.“ Přesně toho se bojí také jeden z aktérů iniciativy Za svobodné vysoké školy Michal Uhl, který na Fakultě sociálních věd UK vede kurz s názvem antropologie komiksu a her. Právě fakt, že o něj univerzita stojí, považuje za důkaz její akademické svobody. „Když bude na prvním místě efektivity, bude zkoumání komiksů tím prvním, co bude zrušeno,“ říká. „Těžko doložím, že se to někomu bude hodit v práci. To opravdu nebude, ale přesto to má hodnotu, dá to větší rozhled.“ Štěpánku Klímkovou z liberecké univerzity přivedla do iniciativy Za svobodné vysoké školy pro změnu negativní zkušenost. Před pěti lety nastoupila jako doktorandka a odborná asistentka na fakultu mechatroniky Ústavu nových technologií a aplikované informatiky. Zkoumala nanočástice železa, které mají z podzemí odstraňovat jedy. Právě tato metoda byla pýchou ústavu, na financování výzkumu se podílela firma, jež pak chtěla technologii v praxi použít. Klímková si však byla čím dál jistější, že nejde o žádný zázrak. „Zjistila jsem, že částice nemají takové vlastnosti, o jakých se mluví,“ vzpomíná. „Také poznatky z jiných pracovišť mě utvrzovaly v tom, že je to bublina. Mým nadřazeným se ale nehodilo, abych o výsledcích referovala.“ Nakonec z pracoviště odešla na jinou fakultu.

Chování svých někdejších šéfů Štěpánka Klímková rozumí: školy mají málo peněz, nutně potřebují projekty placené firmami a kritická analýza zkoumaných částic by podnikatele přiměla ukončit financování nedobře se vyvíjející výzkumné akce. Nicméně rozumět neznamená souhlasit: neblahá zkušenost udělala z Klímkové zarytou odpůrkyni navrhované reformy. I když ani teď není situace na vysokých školách ideální, plánovaný zákon by podle ní otevřel dveře tlakům firem a závislosti na nich úplně dokořán.

Politiky a akademiky nyní čeká další kolo jednání. Podle předsedy Studentské komory Rady vysokých škol Miroslava Jašurka je o čem mluvit. Reprezentanti vysokých škol nemají nic proti tomu, aby se vyjasnilo, které ze současných sedmi desítek institucí (dvacet šest je veřejných, ostatní soukromé) jsou na špičce a které naopak vychovávají jen „kvalifikované dělníky“, tedy proti dělení na školy výzkumné, výukové a profesní. Souhlasí také s tím, aby stát na jejich kvalitu dohlížel přísněji. Jsou ale rozhodnutí, že samosprávné akademické senáty si vzít nedají.